

Fonteinkerk, 10 juli 2022

Lezingen: Lucas 6:27-31 en 10:25-37

Wat zou het kostbaarste kunnen zijn dat een mens bezit? Bij deze vraag zullen veel mensen denken aan iets dat los van hen staat, en antwoorden: “Mijn kinderen, mijn levenspartner, mijn huisdier, de Statenbijbel van mijn opa, de sieraden van mijn moeder...” Je komt je eigen antwoord op het spoor door jezelf af te vragen: “Als mijn huis in brand zou staan, wie of wat zou ik dan als eerste willen redden?”

Maar als het gaat om de dingen die niet los van ons bestaan, de dingen die met ons menszijn gegeven zijn, - wat zou dan het kostbaarste zijn? Ik heb tientallen mensen horen zeggen, zeker wanneer zij een periode van ziekte achter de rug hadden: “Je gezondheid: dat is toch echt het kostbaarste dat een mens bezit!” Je zou ook kunnen denken aan het leven zelf. In rechtbankverslagen over zaken van moord of doodslag lees je vaak dat een rechter zegt: “De dader heeft het slachtoffer beroofd van zijn kostbaarste bezit: zijn leven!” De filosofen van het Existentialisme benoemden als uniek-menselijke eigenschap: de keuzevrijheid. Als enige schepsel is de mens in staat om zijn leven vorm te geven door het maken van keuzes. Zo kan de mens, te midden van het absurde bestaan, een unieke zin geven aan zijn leven. Die keuzevrijheid valt soms zwaar, maar het is wel een kostbare eigenschap die de mens tot mens maakt.

Wat zou het kostbaarste kunnen zijn dat een mens bezit? Bij het lezen van de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan dacht ik opeens: “Dat vermogen om medelijden te voelen en mee te willen leven, het talent om medemens voor een ander te zijn, - zou dát niet ons kostbaarste bezit kunnen zijn?” Wij mensen kunnen met ons verstand goede redenen bedenken om aan de ander voorbij te lopen. De priester en de Leviet hadden vast een geldige reden (iets met reinheidsvoorschriften) om de neergeslagen man aan zijn lot over te laten. Met groot gemak had ook de Samaritaan een argument kunnen bedenken: “Zo’n Jood, zo’n man uit een andere, vijandige cultuur: nee, dit is niet mijn verantwoordelijkheid!” Maar zijn gevoel, zijn hart zegt iets anders. “Een Samaritaan echter, die op reis was, kreeg medelijden toen hij hem zag liggen...” Hij laat zijn hart spreken, en dan ziet de wereld er opeens anders uit!

“Wie is mijn naaste?” vraagt een wetgeleerde aan Jezus. Dat is een vraag naar grenzen: wie moet ik tot mijn naasten rekenen, en wie valt erbuiten? Daar kun je een mooie, rationele discussie over voeren. De meeste rabbijnen in die tijd vonden dat het begrip “naaste” sloeg op je volksgenoot. De vreemdelingen hoorden daar niet bij, behalve dan de vreemdelingen die zich bekeerd hadden tot het Joodse geloof. “Wie is mijn naaste?” Jezus antwoordt met de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan. Samaritanen werden algemeen beschouwd als ongelovigen die geminacht en gehaat mochten worden. Jezus maakt duidelijk dat zulke grenzen, wat Hem betreft, niet meer gelden: elk mens kan je naaste zijn. Barmhartigheid maakt een mens grenzeloos. Met goede argumenten kun je een mens buitensluiten, maar als je je hart laat spreken, zie je geen “kwestie” of “probleem” meer, maar een medemens.

In het Jodendom van Jezus’ tijd waren allerlei belangrijke discussies gaande, bijvoorbeeld over de reikwijdte van het begrip “naaste”, maar ook over de kern van de Thora. De gelijkenissen van Jezus sluiten duidelijk aan bij deze discussies. In Lucas 6 lijkt Jezus herhaaldelijk aan te sluiten bij de mening van de liberale rabbi Hillel, die de kern van de Thora in één zin uitlegde: “Wat jij niet wilt dat jou geschiedt, doe dat ook je naaste niet aan.” Jezus zegt het net weer even anders. Jezus roept niet op tot nalaten van het kwade, maar tot het doen van het goede: “Behandel anderen zoals je wilt dat ze jullie behandelen.” Wil je getroost, gewaardeerd en bemind worden? Troost, waardeer en bemin dan je naaste! Dat gaat een stap verder dan de

richtlijn van Hillel. Daarmee peilt Jezus het hart van de Thora dieper: het gaat om betrokkenheid, om werkelijke aandacht, om liefde. En dat is precies wat de barmhartige Samaritaan in praktijk brengt.

Deze grensoverschrijdende opvattingen laat Jezus ook horen in uitspraken als: “Indien gij liefhebt wie u liefhebben, - wat hebt gij vóór? (...) Nee, hebt uw vijanden lief, en doet hun goed...” Ook onbekenden en vijanden hebben recht op jouw liefde. Jezus roept op tot liefde zonder grenzen. Daarmee doet Hij een beroep op onze medemenselijkheid, ons vermogen om mee te leven en mee te lijden. Misschien is het wel ons kostbaarste bezit: niet voorbijlopen aan de ander, hoe goed en geldig onze redenen ook zijn, maar doen wat ons hart ons ingeeft. In de Bijbel geeft God zelf voortdurend het goede voorbeeld. In het boek Exodus gaat het volk Israël gebukt onder slavernij en vernedering. God had vast wel een goede reden kunnen bedenken om aan dit miezerige slavenvolkje voorbij te lopen. Maar Hij laat zich raken: Hij hoort en ziet de nood en de wanhoop, en Hij besluit dat het zo niet langer kan. Want het kan toch niet de bedoeling zijn dat mensen gebukt en gebogen door het leven gaan? Zo laat God ons zien wat ware medemenselijkheid is: niet wegstijgen, niet onverschillig doorlopen, maar je laten raken door de nood van de ander.

Overigens is dat vaak ingewikkelder dan het lijkt. In een oorlogssituatie worden soldaten geacht hun vijanden te doden; dat is het tegenovergestelde van medemenselijkheid. Maar als ze hun land en hun vrijheid willen verdedigen, dan moeten ze wel. De vroege kerk hanteerde een strikte vorm van pacifisme, maar dat is onhoudbaar gebleken. Toch vind je zelfs in een genadeloze oorlog toch nog momenten van medemenselijkheid. In de oorlogsfilm “Fury” ziet een Duitse soldaat een gewonde Amerikaan onder een tank liggen; de Duitser besluit niets te zeggen, en zo het leven van zijn vijand te sparen.

De huidige asielcrisis is ook ingewikkeld. Lang hebben we gedacht dat we iedereen die op zoek is naar een beter leven een warm onthaal moesten geven. Maar het systeem loopt vast, omdat er geen draagvlak meer is. Als we er niet in slagen om meer vanuit ons verstand te handelen, en alleen nog opvang te gunnen aan “echte” vluchtelingen, dan zullen we nog veel grotere drama’s meemaken dan we nu al zien. Het is vaak ingewikkelder dan het lijkt. Al eeuwenlang zijn de diakenen in de kerk degenen die deze houding van barmhartigheid vorm proberen te geven. Met hun acties en projecten maken diakenen iets zichtbaar van Gods barmhartigheid, en roepen zij gemeenteleden op om zo “medemenselijk” mogelijk te leven. Vandaag de dag zitten vele kerken te zoeken naar nieuwe vormen van kerkelijke presentie: hoe kunnen wij als kerk zichtbaar zijn onder de mensen, in een samenleving die aan kerk en geloof voorbijloopt? Daar is natuurlijk niets mis mee, als we dan maar niet vergeten dat het diaconale werk al eeuwen een prachtige vorm van kerkelijke presentie is!

Medemens zijn voor een ander, je hart openen voor de nood van je naaste: het is misschien wel onze kostbaarste menselijke eigenschap. Maar wel een die ook vragen oproept: wanneer is het werk gedaan, wanneer hebben we ons voldoende ingezet? Veel diakenen vinden het moeilijk om grenzen te trekken; ze voelen zich schuldig omdat er nog zoveel noodzakelijk werk blijft liggen. Een diaken kan al snel gaan zitten tobben over de vraag: “Tot hoever gaat mijn verantwoordelijkheid? Wanneer mag ik en moet ik “nee” gaan zeggen?”

Eén van de boeiende aspecten van de gelijkenis is dat de Samaritaan zelf wel degelijk een grens trekt. Zijn medelijden, zijn barmhartigheid is universeel en grensoverschrijdend: hij ziet een gewonde man liggen, voelt medelijden en gaat naar hem toe, en trekt zich er niets van aan dat deze gewonde tot een andere partij behoort. Maar zijn hulp is duidelijk begrensd: hij ver-

zorgt de man, brengt hem naar een herberg en betaalt wat geld voor de onkosten. Daarna gaat hij gewoon weer verder met zijn reis, zijn eigen bezigheden. Niemand verwijt hem dat hij niet alles opgegeven heeft om nog veel langer bij deze gewonde Jood te blijven.

Ergens schrijft Anselm Grün over de liefde: *“Natuurlijk heeft liefde ook grenzen nodig. Want wij zijn God niet. Wij kunnen niet onbeperkt liefhebben. Maar we hebben wel deel aan de onbeperkte van de goddelijke liefde. Als onze liefde uit de bron van de goddelijke liefde stroomt, dan stroomt ze uit ons zonder dat we teveel van onszelf vergen. Ze wordt zelfs sterker als ze uit ons naar anderen toestroomt...”*

Dus het mag: grenzen stellen. We hoeven niet net als God grenzeloos in onze liefde te zijn; ook de Samaritaan trekt een grens. Daarmee reikt de gelijkenis ons ook bescheidenheid aan. Ik hoef niet alles te doen, want ik ben God niet. Ik moet het opnemen voor mijn naaste, want dat is mijn kostbaarste talent. Maar ik hoef mijn leven niet voor hem of haar op te offeren. Ik ben maar een mens, maar ik ben wel medemens. Dat is, in alle bescheidenheid, onze grootheid.

Jezus draait de vraag van de wetgeleerde om. “Wie is mijn naaste?” is een vraag die van mij afwijst, die mij als mens buiten schot houdt, die het antwoord zoekt in de ander. Jezus vraagt: “Voor wie ben jij een naaste geworden, van wie ben jij de naaste geweest?” Met die vraag komt ik bij mijzelf uit: waar sta ik, wie wil ik zijn, hoe barmhartig ga ik met anderen om?” Dat legt een grote verantwoordelijkheid op onze schouders, maar geeft ons ook een enorme vrijheid. Het antwoord ligt in mijn hart, in mijn geweten. Niemand kan mij voorschrijven wat ik voor een ander moet doen. Jawel: de nood van de ander doet een appel op mijn geweten; maar alleen ik kan bepalen of ik daarop inga en hoever ik daarmee ga. Wij zijn God niet. Maar we zijn wel mens: kostbaar medemens!